EMBARGO 23 maart 1979, 20.00 uur

Rede Jan glastra van Loon, voorzitter D'66, op de Algemene Ledenvergadering van D'66, 23 maart 1979, Krasnapolski, Amsterdam.

Er is onrust in de gelederen van CDA en VVD over de groei van D'66.

Die onrust blijkt o.a. uit de aardige en onaardige dingen die sprekers van die partijen beurtelings en afwisselend over ons zeggen. 'Wollig en vaag' vindt mijn geachte collega van de VVD, de heer Korthals Altes ons, 'inhoudloos en onvoorspelbaar in haar gedrag', 'wispelturig en kleurloos' zeggen respectievelijk de heren Rietkerk en Keja, 'een pseudo-VVD', zo vat mevrouw Kappeyne van de Copello hun woorden triomfantelijk samen. ‘D‘66 zou voor de VVD een goede partner zijn', voegt de heer De Korte daar met een gepast gevoel van eigen waarde aan toe. Een partij 'zonder politiek gezicht', meent VVD-staatssecretaris De Koning. De fractievoorzitter van de VVD in de Eerste Kamer, mevrouw Van Someren, prijst intussen de redelijke en constructieve manier waarop D'66 oppositie voert.

'Het CDA lonkt al enige tijd naar D’66', schrijft het dagblad Trouw in een hoofdartikel van 13 maart jl. 'Een modernistisch verschijnsel, een lege huls, de vertrossing in de politiek', zegt de heer Van Houwelingen met opmerkelijke ingetogenheid over zijn voormalige coalitiegenoot, terwijl hij zijn huidige regeringspartner vast zijn voornemen tot het verbreken van de verbintenis voor de volgende termijn aanzegt. Zijn fractievoorzitter, de heer Lubbers, heeft kennelijk andere opvattingen over de politieke betekenis van D'66.

Dit soort opmerkingen moet natuurlijk met de nodige korrels zout worden genuttigd. De onaardige zijn ongetwijfeld bedoeld om kiezers tegen ons in te nemen, de aardige om ons gunstig te stemmen tegenover de huidige regeringspartners. Die bedoelingen zijn ieder op zich best te begrijpen. Maar zijn

ze ook met elkaar te verenigen? Kun je tegelijkertijd een partij zo ongunstig afschilderen als men nu doet met D'66 en haar proberen te paaien voor de huidige of een toekomstige coalitie? Is dat nog geloofwaardig?

Er heerst kennelijk niet alleen onrust in VVD en CDA, maar ook verwarring.

Er treedt zelfs verdeeldheid op in de eigen gelederen.

Nu de kansen op een tweede regeringscoalitie met het CDA zienderogen slinken gaan in de VVD-fractie stemmen op - en niet

van de eersten de besten - om de deur open te zetten voor een coalitie met de PvdA. Degenen die de bal zo spelen,worden vervolgens door anderen teruggefloten. Het is overigens niet de eerste keer, dat zo'n gedachte wordt geopperd. Toen na de vorige verkiezingen de kansen dat de VVD tot regeringsverantwoordelijkheid zou worden geroepen nog nihil leken, kwam haar lijsttrekker, Hans Wiegel, opeens op de proppen met het lumineuze idee van een nationaal kabinet. Ook dat was een soort ouverture naar de PvdA, maar - en dat maakte het buitengewóón subtiel - tegelijkertijd naar het CDA.

Afgezien van de dubbelzinnigheid die deze verklaringen en uitspraken over ons en anderen kenmerkt, vallen vooral twee dingen op.

Ten eerste, dat het denken aan een mogelijke samenwerking met de PvdA en D'66 bij de VVD vooral dan opleeft, wanneer zij steun van kiezers verliest en wanneer haar kansen op deelname aan een regering klein lijken.

Ten tweede, dat voorstellen daartoe worden gelanceerd zonder enig teken van besef, dat met de verwerkelijking daarvan een verandering van hun politieke koers gepaard zou moeten gaan. Het maakt, kortom, de indruk van puur machtsdenken en niet meer dan dat.

Die indruk wordt bevestigd, wanneer het verlies aan kiezerssteun uitsluitend wordt toegeschreven aan de presentatie van het beleid en het beleid zelf- geheel buiten schot wordt gelaten.

Ik meen dat het van belang is voor de geloofwaardigheid van onszelf en van de democratie in ons land, uitdrukkelijk uit te spreken zoals door Jan Terlouw ook al is gedaan -, dat wij voor het soort avontuurtjes als waaraan blijkbaar in kringen van de VVD wordt gedacht niet zijn te vinden.

Aan degenen voor wie dit een teleurstelling oplevert moet ik zeggen, dat zij er blijkbaar andere opvattingen op nahouden over zelfstandigheid en onafhankelijkheid dan wij. Dat D'66 niet is gebonden aan enige andere partij, en geen speciale verstandhouding heeft met enige belangengroep of -organisatie, wil voor ons niet zeggen dat wij daarom bereid zijn het met iedere partij op een accoordje te gooien om maar weer te kunnen meeregeren, onverschillig hoe die partij zich politiek opstelt, wat voor beleid zij voert en wat voor visie zij heeft op de ontwikkeling van de maatschappij. Voor D'66 ligt dat andersom: wij willen eerst zien, hoe die visie, dat beleid en de politieke opstelling van een partij zich verhouden tot de onze en op grond daarvan besluiten of we met een andere

partij in zee kunnen gaan.

Welnu, de toekomstvisie van de VVD schiet in onze ogen ernstig tekort, omdat zij zich vrijwel beperkt tot het aanprijzen van méér produktie en minder collectieve lasten. D'66 meent, dat een diepergaand inzicht nodig is dan waarvan de VVD blijk geeft, inde samenhang tussen de manier waarop wij onze welvaart produceren en de mate waarin die productiewijze afhankelijk is van zorg voor mensen en milieu-,..die,.wij in feite voortdurend ernstige schade toebrengen. Schade die wij nog steeds afwentelen op toekomstige generaties.

Niet het niveau van productie en consumptie staat bij ons centraal, maar de ontplooiingsmogelijkheden van mensen. Wij verzetten ons daarom -evenzeer tegen de schadelijke effecten van de verzorgingsstaat als tegen de uitputting van mensen en milieu die het gevolg is van alsmaar opvoeren van

productie en consumptie.

Wij pleiten daarom met klem en met uitgewerkte voorstellen die met elkaar een samenhangend beleid vormen voor selectieve groei, innovatie en vermenselijking van de arbeid, decentralisatie en democratisering van de besluitvorming, zowel in de productie- als in de verzorgingssector, in overheidsorganen als in particuliere instellingen. Wij laten ons daarbij niet leiden door dogma's en niet beïnvloeden door belangengroepen , maar bepalen ons beleid aan de hand van een fundamentele visie op het functioneren van de maatschappij en de gevolgen die dat heeft voor de ontplooiings mogelijkheden van mensen - nu en in de toekomst, in rijke en in arme landen.

Een vergelijking van visie, beleid en politieke opstelling van VVD en D'66 wekt geen verwachtingen voor mogelijkheden van samenwerking in de nabije toekomst. Daaraan zou of een 'verrechtsing' van D'66, of een koerswijziging in progressieve richting van de VVD vooraf moeten gaan. Het eerste kan men vergeten. U zult Dan Terlouw daar morgen over horen.

En het tweede? Een koerswijziging In progressieve richting van de VVD?

Het antwoord daarop kan alleen door de VVD zelf gegeven worden.

Een ding wil ik daaraan nog toevoegen. Het beeld van de VVD valt niet samen met het beeld van een aantal mensen in de VVD. In

de VVD zijn, dat valt niet te_ontkennen, ook echt liberaal denkenden aanwezig. De VVD vertoont dan ook niet één, maar tenminste twee, eigenlijk zelfs drie gezichten.

Eén met een opportunistisch conservatief, één met een liberaal profiel, een derde dat de spanningen tussen die twee moet maskeren. Dat masker i heet; 'presentatie van het beleid'.

Welnu, met echt liberaal denkenden kunnen wij praten. Op de gebieden van vrijheidsrechten en zedelijkheidswetgeving kunnen wij zelfs in vergaande mate met hen tot overeenstemming komen. De ook sociaal en economisch progressiever) onder hen horen naar onze mening thuis bij D '66 en niet bij de VVD. Blijkbaar komen steeds meer kiezers tot diezelfde conclusie.

Als dat ertoe zou leiden, dat de VVD haar masker afzet en uitdrukkelijk kiest voor haar ene of haar andere profiel, dan zou dat voor het functioneren van de democratie een zegen zijn. Het ziet er echter nog niet naar uit dat dat al staat te gebeuren.

Helaas gaat het wat de duidelijkheid betreft met het CDA evenmin de goede kant op. Hier is niet alleen sprake van een meer progressief en een meer conservatief profiel, maar bovendien van een reeks individuele politici die zich om de beurt profileren om te proberen daarmee invloed uit te oefenen op de koers van het hele eskader. En dat durft zich dan nog een appèl te noemen en anderen uit te maken voor rotte vis. Wie had gehoopt dat het CDA een vereenvoudiging en daarmee een verduidelijking zou opleveren in de politiek, komt van een koude kermis thuis.

Het enige dat met de komst van het CDA is veranderd is, dat terwijl vroeger, ongeacht de verkiezingsuitslag, alleen een regering kon worden gevormd waarvan ook de KVP deel uitmaakte, dat nu alleen kan met het CDA. Het gevolg hiervan is niet alleen, dat het CDA nu (zoals vroeger de KVP) een onevenredig grote invloed te beurt valt bij iedere kabinetsformatie. Het gevolg is ook, dat een groot aantal stemmen van een groot deel van hun betekenis vóór die formatie wordt beroofd. Op het CDA uitgebrachte stemmen zijn wat dat aangaat blanco cheques, waarvan de invulling is overgelaten aan de partijleiding van het CDA. Het CDA mag dat uitleggen als een blijk van groot vertrouwen in het CDA van de kiezers die zo stemmen. Tot op zekere hoogte is dat ook zo. Al zullen er vast ook CDA-stemmers zijn die deze consequentie van hun stem niet zo precies voor ogen hebben gehad.

Kiezers, die vanuit hun traditie en cultuur op een christelijke partij stemmen. Kiezers, die het erom gaat hun christelijke overtuiging zó in de poli-
tiek tot uitdrukking te brengen als deze door het programma van het CDA wordt vertolkt, zonder daarom ook een mandaat te willen geven aan de partijleiding van het CDA, dat kan worden uitgelegd als een fiat voor iedere regeringscoalitie die deze tot stand brengt. Aan die kiezers die er zo over denken en die er zich rekenschap van geven, dat politici een eigen verantwoordelijkheid hebben, vraag ik zowel ons beleidsprogramma als ons politieke handelen kritisch te bezien en zelfstandig tot een oordeel, te komen, vóór ze hun stem uitbrengen.

Het zal intussen duidelijk zijn, dat D'66 niet zit te wachten op nog een regering van deze twee partijen. De kiezers doen dat, lijkt het, in meerderheid evenmin. Dat betekent echter niet, dat wij gelukkig zijn met het strategisch manoeuvreren van de PvdA in de oppositie, zoals dat blijkt uit haar optreden in de Tweede Kamer en uit beleidsuitspraken gericht aan haar congres.

Het lijkt erop dat de PvdA nog steeds gebukt gaat onder een slecht geweten over het feit dat zij niet een revolutionaire, maar een evolutionaire weg heeft gekozen naar maatschappijverandering , die haar dwingt te pacteren met burgerlijke partijen en dat zij om dat geweten te sussen telkens een meerderheidsstrategie verkondigt, waarvan zij zelf weet dat hij niet uitvoer baar is.

In de politiek kan nooit iedereen tevreden worden gesteld. In een democratisch bestel kan nooit zelfs maar één persoon volledig tevreden worden gesteld. Aan die kiezers die op grond van een zorgvuldige afweging besluiten hun stem uit te brengen op D'66, durf ik echter te verzekeren dat zij niet in die mate zullen worden teleurgesteld als de belangrijkste auteur van het CDA-programma, professor Goudswaard, werd teleurgesteld door het politieke handelen van zijn partij.

Die overtuiging heeft te maken met de manier waarop onze partij functioneert en met de manier waarop ons beleidsprogramma in onze partij functioneert: de manier waarop het is tot stand gekomen, verder wordt uitgewerkt, wordt getoetst en geamendeerd, en de manier waarop het wordt gehanteerd door onze fracties van Tweede Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden.

Die overtuiging heeft ook te maken met het feit, dat D'66 er niet alleen naar streeft democratisering buiten de partij te bevorderen, maar ook zichzelf en haar interne procedures voortdurend kritisch op hun democratische gehalte beziet en ernaar streeft de actieve

betrokkenheid van leden te vergroten. Die overtuiging heeft bovendien te maken met de inzet en het gehalte van de bijdragen die onze adviesraad, werkgroepen en individuele leden leveren aan de besluitvorming op landelijk, provinciaal en plaatselijk niveau.
De D’66-fracties in Staten en Raden hebben in de nog geen jaar van hun heroptreden zich weer meteen opgeworpen voor de openheid, redelijkheid en menselijkheid waarvoor wij ook in politiek en bestuur ruimte opeisen.
Laat ik dat, zonder ook maar in enig opzicht volledigheid na te streven, met een paar voorbeelden uit het werk van onze Statenfracties illustreren.
In alle provincies hebben onze fracties zich met betrekking tot de bestuurlijke reorganisatieplannen van de regering op het standpunt gesteld, dat eerst de taken moeten worden verdeeld en pas daarna naar de grenzen moet worden gekeken. Dat is geen nieuw principe. Dat zegt iedereen, behalve Wiegel. Voor een beslissing over de taakverdeling moeten eerst de uitgangspunten worden vastgesteld. Voor ons luiden die, kort gezegd: de provincie moet doen, wat de gemeentes niet kunnen en Den Haag niet hoeft te doen.
Er moet worden gedecentraliseerd om te democratiseren. Om dat laatste gaat het ons. Wij zijn er allerminst gerust op - en dat is voorzichtig uitgedrukt dat dit ook de uitgangspunten van de regering zijn.
In Overijssel werd door onze fractie het honderden miljoenen grote eigen vermogen van de Ijssel-electriciteitscentrale ter discussie gesteld.
Als eerste effect hiervan bleef dit jaar een tariefsverhoging achterwege.
Het ambtelijke bijstand wordt nu onderzocht op welke manier dit vermogen ten nutte kan worden gemaakt voor het scheppen van werkgelegenheid in deze regio.
Dezelfde fractie heeft de uiterst gebrekkige besluitvorming over de tussen- opslag van bestraalde splijtstof in Ahaus vlak bij de Nederlandse grens en de laksheid van de Nederlandse autoriteiten ten aanzien van die opslag aan de kaak gesteld. Deze grensoverschrijdende kwestie krijgt nog een forse staart.
In Zeeland werd ondermeer bereikt dat nieuwe ruilverkavelingen voortaan in de Staten zullen worden besproken, dat er aan een

routering wordt gewerkt voor het vervoer van gevaarlijke stoffen, zowel te land als te water en dat door de provincie een actief emancipatiebeleid zal worden gevoerd.
In Groningen werd een reeks punten betreffende milieu, welzijn en democratisering ingebracht en opgenomen in het progressieve beleidsprogramma dat nu, als gevolg van een wonderlijke manoeuvre van enkele PvdA-dissidenten, een CDA-VVD college met één PvdA-dissident op zich heeft genomen uit te voeren.
Moties over het Dollard-kanaal, de geestelijke verzorging in bejaardentehuizen en de problematiek van etnische en culturele minderheden werden ingediend en door de Staten aangenomen.
In Zuid-Holland interpelleerde onze fractie over de gebrekkige besluitvorming en standpuntbepaling van G.S. over de keuze van een LNC-aanlandings- plaats en dwong G.S. tot een erkenning van zijn feilen, waarbij D'66 werd gekenschetst als een bewaker van de juiste democratische procedures.

Ook zonder steeds die openlijke erkenning te krijgen, wordt in alle provincies scherp gelet op het handhaven van de democratische spelregels, het bevorderen van openheid in de besluitvorming, de bescherming van het milieu, de zorg voor menselijke noden,in het bijzonder die van minderheidsgroepen en het terugdringen van ad hoc beleid. We zijn daar weer volop kritisch en constructief aanwezig. Datzelfde zal binnenkort, ik twijfel daar gezien onze kandidaten voor dat parlement geen moment aan, ook het geval zijn in het eerste gekozen Europese parlement.
De explosieve groei van D'66 is een oorzaak van onrust en zelfs van verwarring in de gelederen van CDA en VVD.
Vertegenwoordigers van die partijen proberen nu hun onrust en verwarring over te planten op de kiezers. Zij doen dat op een manier die geen bewondering kan afdwingen. Ik geloof ook niet, dat zij daarmee hun eigen geloofwaardigheid een dienst bewijzen. In ieder geval onderstreept het allemaal nog eens, dat er voor D’66 een eigen taak ligt. Een taak die we op onze eigen manier, volgens onze eigen lijn en met groeiende kracht zullen uitvoeren.